

Ziegenbalgs Udsendelse til Hedningerne og Betydningen deraf i den nyere Tids Kirkehistorie.

Af P. S. Vig.

Her må i Forbigående mindes de Danske Missjoner både til Ostindien og til Grønland i det attende Århundredes Begyndelse, thi skjøndt de umuligt kirkehistorisk kunde have meget at sige, er de dog, både som de første Lutherske og den første evangeliske i det mærkværdige Ostindien, dunkle Livstegn og gode Varsler, som vel ikke hidtil gik i Opfyldelse, men skuffe dog næppe.

Grundtvigs Kirke-Spejl, 1871, S. 355.

Den 11te November 1905 bliver det to Hundrede År, siden Sakseren Bartholomæus Ziegenbalg af Sællands Biskop, Dr. H. Bornemann blev ordineret i Kjøbenhavn til Missionær blandt Hedningerne i Ostindien, og særlig i den danske Koloni Trankebar. I vor paa Mindefester saa rige Tid kan det ikke fejle, at denne Begivenhed jo vil blive ihukkommet af den danske Menighed på tilbørlig Maade. Som hørende til den danske Kirke, skjøndt levende fjernt fra Danmark, havde jeg Lyst til også at give mit Bidrag til den rette Ihukommelse af denne efter min Mening såre vigtige Begivenhed, der i længere Tid har sysselsat mine Tanker, — og det så meget mere, som det forekommer mig, at den i Missionshistorien langt fra er bleven tillagt den Betydning, som med Rette tilkommer den. Det står nemlig for mig som en ubestridelig historisk Kjendsgjerning, at den danske Kirke, gennem sin Repræsentant,

Kong Frederik d. 4de, har Æren af at have kaldet, ordineret og udsendt den første egentlige Hedningemissionær fra den protestantiske Kirke. På Grund heraf tillægger jeg selvfølgelig Ordinationen i Kjøbenhavn den 11te Novbr. 1705 en meget stor Betydning, ligesom jeg tror mig i Stand til i nogen Måde at kunne eftervise, at den har haft den.

For at kunne bevise nævnte Påstand kommer jeg til at rokke ved mer end én Fordom, som Missionshistorien synes at have stemplet som uangribelig Sandhed. Jeg betænker mig imidlertid saa meget mindre herpå, som det er min Overbevisning, at skal Historien i nogen Måde svare til sit Navn, da må den være retfærdig, og altså søge at give enhver, hvad der med Rette tilkommer ham. Og skjøndt dette vel aldrig fuldt lykkes, sålænge Historien skrives af syndige, kortsynede Mennesker, så må en alvorlig Stræben derefter dog aldrig opgives. Og jeg forsøger så meget hellere herpå, som det er min Overbevisning, at den danske Kirke ikke hidtil i denne Sag har fået, hvad der med Rette tilkommer den. — Efter således kortelig at have gjort Rede for min Hensigt med denne Afhandling, skal jeg anføre, hvad jeg tillader mig at anse for gyldige Beviser for mine Påstande, hvilket så skulde være mit ringe Bidrag til Mindefesten for en af de største Begivenheder i den nyere Tids Kirkehistorie. Kun må jeg beklage, at hverken min Tid, Omstændigheder eller Evner tillader mig at gjøre det så omstændeligt eller grundigt, som det vel fortjente.

I. Hvem var den første protestantiske Hedningemissionær?

Herpå lyder det sædvanlige Svar i Kirke- og Missionshistorien: Indianernes Apostel, den puritanske Præst i Roxbury i Ny-England, John Eliot (1604—1690). Således siger f. Eks. Fr. Hammerich i sin Kirkehistorie, 3die Del, S. 404: »Ved samme Tid, 1646, stillede en frivillig sig til Tjeneste, den unge, indvandrede puritanske Præst, Jøn Eliot († 1690)

Patriarken for protestantisk Mission.« Den nyeste danske Fremstilling af Missionshistorien siger, med noget mere Forbehold: »Den Mand, der med Rette bærer dette Navn (o: Indianernes Apostel), den første større protestantiske Missionær, er John Eliot«¹⁾. En af Eliots egne Troesfæller i Amerika, Præsten A. C. Thomson, siger om ham: »I det kristne Arbejde blandt Indianerne er den Mand, der er mest almindelig kjendt, det 17de Århundredes repræsentative Missionær, John Eliot«²⁾. — Uden i nogen Måde at ville forklejne enten John Eliot eller hans opofrende, selvfornægtende og vedholdende Arbejde for at bringe Indianerne Civilisation og Kristendom — hvilken Ros med Rette tilkommer ham — tillader jeg mig dog at mene, at den Plads, som sædvanlig gives ham i Historien, at han var Patriarken for den protestantiske Mission osv., kan ingenlunde tilkomme ham. Han var nemlig hverken den første protestantiske Missionær enten blandt Hedningerne i Almindelighed eller blandt Nordamerikas Indianere i Særdeleshed.

Han var ikke udsendt som Hedningemissionær, og hans egentlige Arbejde bestod ikke i at være det, men han var Præst i den puritanske Menighed i Roxbury fra 1632 til sin Død 1690, og det var som sådan, han missionerede blandt Indianerne på en Måde, som visselig fortjener Påskønnelse og Beundring. At han alligevel har fået nævnte Plads i Missionshistorien, har, såvidt jeg kan se, sin Grund deri, at han var en Englænder — og Englænderne have, som bekjendt, aldrig sat deres eller deres Landsmænds Lys under en Skjæppe, men derimod på deres meget udbredte Sprog ladet Mennesker se deres gode Gjærninger, og det just ikke saa sjældent i temmelig forstørret Målestok, noget, som Amerikanerne i stort Mon har taget i Arv efter dem. Dernæst har John Eliots ual-

¹⁾ H. Ussing: Evangeliets Sejrsang, S. 44.

²⁾ Thomson: Protestant Missions, New-York 1903, Pag. 53.

mindelig smukke Karakter som Kristen og Menneske samt hans ihærdige Arbejde og store Hengivenhed for Skovens røde Sønner naturlig måttet tiltale enhver, der interesserer sig for Guds Riges Udbredelse. — Eliot var altså Præst i en europæisk Koloni, og ud fra denne arbejdede han blandt Hedningerne. Men heller ikke i så Henseende er han den første. Denne Ære tilkommer Hollænderne, der, som be- kjendt, afløste Portugiserne som Herrer over Handelen i Indien. 1602 stiftedes det hollandsk-ostindiske Kompagni, og fra 1609 drev Hollænderne Portugiserne ud af den ene ostindiske Besiddelse efter den anden. Og lige fra først af vare de betænkte på at bringe Evangeliet til Hedningerne i deres Kolonier. Allerede i 1622 grundedes der i Leiden i Holland et »Seminarium Indieum« til Uddannelse af Mænd, der, samtidig med at de betjente de hollandske Menigheder i Kolonierne i Indien, skulde arbejde for Katolikkers og Hedningers Omvendelse. 1627 udgav Hugo Grotius sit bekjendte Skrift: »De veritate Religionis Christianæ«, udtrykkelig i den Hensigt, at det skulde være til Hjælp for Missionærene blandt Hedningerne, — også 19 År før Eliot begyndte sin Mission blandt Indianerne i Ny-England. — Det kan naturligvis ikke her være Meningen, nærmere at gjøre Rede for dette Hollændernes Missionsarbejde, i hvilket flere betydningsfulde Mænd have virket, som dog ikke tåle Sammenligning med John Eliot; det er os nok at have gjort opmærksom på dette Faktum¹⁾.

Men Eliot er heller ikke den første protestantiske Præst fra en europæisk Koloni, der har arbejdet for de nordamerikanske Indianeres Omvendelse til Kristendommen. Denne Ære tilkommer, så vidt man ved, den svenske Præst Mag. Johan Holm (Campanius), der kom til Ny-Sverrig (nu Delaware) 1642 som Kapellan hos Gvernøren og Præst for en svensk Menighed. Han arbejdede som Missionær blandt Delaware-Indianerne, før Eliot 1647 begyndte sit

¹⁾ Se Thomson a. Skr. Pag. 26 flg. Vahl: Miss.-Tidskr. I, 130 flg.

Arbejde længere mod Nord og i en anden Stamme. På Indianernes Tungemål, som Holm havde tilegnet sig, oversatte han Luthers lille Katekisme, en Del År før Eliot begyndte sin Bibeloversættelse på det Sprog, som nu ikke mere tales i Verden. Holm, der roses af Biskop Swedberg som »en Mand, der må prises særlig højt på Grund af hans utrættelige Iver i altid at udbrede Guds Kjærlighed«, forlod Amerika 1648 og døde i Sverrig 1683. Hans Oversættelse af Luthers Katekisme blev først 1696 trykt i Stokholm på Bekostning af Karl XI, der sendte en Mængde Eksemplarer af Bogen til Amerika¹⁾. — Men hverken de hollandske Præster på Formosa og i Indien, Mag. Holm eller John Eliot vare udsendte som Hedningemissionærer og med Missionen blandt Hedningerne som deres egentlige Gjerning. De vare Kolonipræster og ved Siden deraf missionerede de, noget, der naturligvis må agtes al Ære værd. Men de første egentlige Hedningemissionærer fra noget protestantisk Kirkesamfund bleve ordinerede i København den 11te November 1705. Før den Tid har der været Mission blandt Hedningerne både i Øst og Vest drevet af nidkjære protestantiske Præster, der, som Eliot, indtage en smuk Plads i den protestantiske Missions Historie, og ville altid gjøre det. Men Mænd, som udelukkende vare Hedningemissionærer og dertil beskikkede, møde vi først i den lutherske Kirke, den egentlige Reformationskirke og den egentlige evangeliske Kirke.

II. Den dansk-halleske Mission.

Under dette Navn er Missionen i den danske Koloni Trankebar med Omegn almindelig kjendt i Missions- og Kirkehistorien, og Navnet kan for så vidt være både ret og godt, hvis det ellers forståes ret. Det var, som alle ved, ikke fra Pietismens bekjendte Planteskole i Tyskland,

¹⁾ H. E. Jacobs: History of the Evang Luth. Church, N. York 1893, Pag. 83.

Halle, at Tanken om Missionen blandt Tamulerne i Forindien havde sit Udspring, om end de fleste og dygtigste Arbejdere i denne Mission vare uddannede på hin Skole. Men Tanken om hin Mission, Følelsen af Ansvar for de arme, forblindede Hedningers Tilstand, fødtes fra først af i Kronprinds Frederiks, senere Kong Frederik d. 4des Hjerter uden nogen Påvirkning fra Halle. — Man har bebrejdet den lutherske Kirke, at den tøvede så længe, inden den begyndte sin Hedningemission, og søgt Grunden dertil, hvor den dog måske, ret beset, ikke findes. Sagen er dog vel den, at den lutherske Kirke i lange Tider var så optaget af den »indre Mission« — for her at bruge et moderne Udtryk — og dennes Ordning i kirkellg Henseende, og dernæst måtte den i Tyskland, Lutherdommens Hovedland, gennemgå den forfærdeligste Ildprøve i Trediveårskrigen, hvori de skandinavisk lutherske Lande også toge Del, at det dog måske ikke er så underligt endda, at Tanken om Mission blandt Hedningerne blev sent født og endnu senere sat i Værk. Hertil kommer, at Hedningerne dengang vare ganske anderledes langt borte, også i ren lokal Henseende, end nu om Dage, da man jo næsten ikke kjender til Afstande mere. Blandt Protestanterne er det først de reformerte Lande, Holland og England, der i større Udstrækning kom i Berøring med hedenske Folkefærd i Øst og Vest. Som Følge deraf høre vi også der først Tale om Mission blandt Hedningerne, som alt nævnt. Af de lutherske Statskirker er den danske den første, der kommer i Berøring med hedenske Folkefærd, nemlig i de danske Kolonier i Indien, på Afrikas Vestkyst og i Vestindien, og da Kundskab om Hedningerne altid har været en af Forudsætningerne for Mission blandt dem, var det at vente, at der i den danske Kirke først vilde blive Tale om Mission blandt Hedningerne, således som det også skete. — Da den lutherske Kirke i Danmark var Statskirke, havde de danske Konger måske en altfor dominerende Stilling i Kirken — som i andre Statskirker. Dette

som tit nok er påtalt, behøve vi ikke her at dvæle ved. Men en anden Side ved denne Sag, som heller ikke burde glemmes, er, at de danske Konger, som Følge af deres høje Stilling i Kirken, også have følt og lagt for Dagen, at de havde særlige Pligter overfor denne Kirke og det Folk, som tilhørte den. Frederik d. 4de, den Konge, som vi her særlig have at gjøre med, danner heri så langt fra nogen Undtagelse, at det meget mere er særlig kjendeligt, at han følte sin Forpligtelse i den Henseende. — Som der kan være meget at sige mod de enevældige Konger som »Vogtere af Lovens tvende Tavler«, er der også meget at sige Frederik d. 4de på, ikke mindst i sædelig Henseende. Det er visselig kun en ringe Trøst, at han langt fra er den eneste, heller ikke blandt Danmarks Enevoldskonger, som det er Tilfældet med. Dog, når der i den nyeste danske Missionshistorie fældes den Dom: »Frederik den Fjerde tør vistnok ikke regnes for en troende Kristen« — kan det vistnok ikke agtes som en fuldt retfærdig Dom. Så meget er i hvert Fald vist, at naar Kronprinds Frederik, som den der havde Udsigt til en Gang at beklæde den danske Trone og blive Konge over baade Kristne og hedenske Undersåtter, følte det urigtige i, at Kirken hidtil intet havde gjort for Hedningernes Frelse, og navnlig talte med sin Skriftefader, Dr. Peder Jespersen, herom, — så er det en Tanke, som ingen troende Kristen bør skamme sig ved, men som man måtte ønske, at mange troende Kristne, både før og siden, havde tænkt. — Og når han siden, som Konge, søgte at oprette det af Kirken hidtil forsømt ved at finde og udsende Mænd som Missionærer blandt Hedningerne; når han med Iver og Gavmildhed støttede det begyndte Missionsarbejde og traf Foranstaltninger til at sikre dets fremtidige Beståen, så kan man kun ønske, at mange troende Kristne, både i hans Sam- og Eftertid, noget mere havde lignet ham heri. Når han — fremdeles — uden Modsigelse bøiede sig for Sandheden i den frimodige Revselse af hans sædelige Udskejelser, som blev

ham til Del af hans Hofpræster og Skriftefædre, da tyder dette ikke på et i Synden forhærdet Hjerte. Og når han endelig i sit Livs sidste År for Alvor tænkte på at nedlægge Regieringen og kun leve for sin Sjæls Frelse, da tyder det på, at han har dømt sig selv som en Synder for Gud, og sådant behøver ingen troende Kristen at skamme sig ved. — Men nok herom, da vi jo ikke her have med Kongens private Liv at gjøre, men med hans Gjerninger som Konge, og atter særlig hans Gjerninger til Hedningernes Frelse. — Det er os nok at have påvist, at Tanken om den egentlige Hedningemission havde sit Udspring i den unge danske Kronprindses Hjerte, og at det var Tanken om Hedningerne under den danske Krone, som fremkaldte den. — Da nævnte Kronprinds 1699 besteg Tronen som Frederik d. 4de, vilde han sætte sit Forsæt i Værk og talte med sine betroede Mænd blandt Gejstligheden om at finde duelige Mænd, som vilde gå til Hedningerne med Evangeliet. Det tjener kun til liden Ære for den daværende Gejstlighed, at Kongens Hofpræster, P. Jespersen og H. G. Masius, måtte give ham den Bescjed, at de ikke vidste om nogen, som vilde påtage sig sådant Arbejde. Ligeledes er det et meget sørgeligt Skudsmål, som Biskop Bornemann, i et Brev til Frants Julius Lützens, giver de danske Studenter på hans Tid: »De danske Studenter ere ikke skikkede til det Arbejde, men hengivne til Overdådighed, Svir, Lediggang og Liderlighed«¹⁾. — Som bekjendt, kom nævnte F. J. Lützens, der 1701 blev Hofpræst hos Fr. 4, til at danne Forbindelsesleddet mellem den danske Konge og Universitetet i Halle, hvorfra de Mænd skulde komme, som i Indien grundlagde det Arbejde, i hvilket Kongens Tanke virkeliggjordes. — Blandt disse Mænd indtager, som alle ville indrømme, Bartholomæus Ziegenbalg en meget fremtrædende Plads. Her er ikke Stedet til nærmere at gå ind på hans Forberedelse

¹⁾ Thomson, a. Skr. Appendix, Pag. 303, efter Germann: Ziegenbalg u. Plütschau.

til den Gjerning og Lidelse, som forestod ham i Indien, så lidt som at dvæle udførligt ved hans Arbejde som Missionær i det Hele, da dette er så almindelig bekjendt. Vi forbigå derfor både det »*malum hypocondriacum*« som hjemsøgte ham i hans Ungdom, såvelsom det *malum pietisticum*«, som særlig stødte de ortodokse både i Danmark og Tyskland, og vi kunne så meget bedre gøre det, som begge så temmelig forlode ham under Arbejdet i Indien. Kun tillader jeg mig at nævne den mærkelige Omstændighed, som gjorde, at en Bartholomæus pány blev sendt til Indien som Missionær.

Da Hofpræst Lützens på Kongens Opfordring henvendte sig til sine Venner, Præsterne Lysius og Campe i Berlin, om Mænd skikkede til at udsendes som Missionærer, og nævnte Præster gennem Dr. Lange kom i Forbindelse med Ziegenbalg, der var ham bekjendt, hed det fra først af, at Missionærerne skulde sendes til Vestindien. Inden Ziegenbalgs og Plütschau (fra Meklenborg), som var villig til at slå Følge med ham, forlode Tyskland, var Missionsmarken imidlertid ændret til Guinea på Guldkysten i Vest-Afrika. Denne sidste Bestemmelse blev truffen den 1ste Oktober 1705, og med den for Øje ankom de unge Missionskandidater til Kjøbenhavn den 15de Oktober s. A. Men da de unge Mænd endelig, efter anden Gang at være eksaminerede af Biskop Bornemann på Befaling af Kongen — ved den første Eksamen lod Bispen dem falde igennem og negtede at ordinere dem som udelige — bleve ordinerede den 11te Novbr. s. A., var deres fremtidige Missionsmark bestemt at skulle være — Ostindien, hvortil de indskibedes den 29de November på Skibet »Sophie Hedevig«.

Grunden til denne forandrede Bestemmelse skal være, at Kongen havde modtaget et Brev fra en fattig Enke i Trankebar, hvis Mand og Søn vare blevne myrdede af Hedningerne, med Bøn om, at Misdæderne måtte blive dragne til Ansvar. Kongen tog da den Beslutning at tage en kristelig Hævn over disse Hedninger, sendte Bud efter

Lützens og sagde til denne, idet han pegede på Trankebar på Landkortet: »Hr. Doktor, skaf mig Folk!« — Den gamle Præst skal da med glædestrålende Ansigt have svaret: »Deres Majestæt, jeg er rede til at gå«. Det blev da bestemt, at de unge Tyskere skulde gå i den gamle Hofpræsts Sted — for at tage Hævn over Hedningerne¹⁾. — Som bekendt landede disse, de første egentlige Hedningemissionærer efter protestantisk Regning, ved Trankebar den 9de Juli 1706. Og fra nævnte Datum til sin Død, den 23. Februar 1719, da Ziegenbalg var lidt over 36½ År gammel, har navnlig denne Mand, i Kristi og den danske Konges Tjeneste, arbejdet og lidt således, at hans Liv og Virksomhed altid vil stråle som en lysende Stjerne i Missionens Historie. Næst Herren, som tilkommer Æren for alt, har den danske Kirke, gennem Kong Fred. 4, Æren af at have begyndt, trofast og vedholdende støttet, fremmet og forsvaret dette Arbejde.

Man har sagt, at den danske Kirke som sådan ikke har taget nogen Del i denne Mission, hvis Arbejdere, i hvert Fald de fleste og bedste af dem, vare Tyskere, ligesom Missionens Ledelse for en væsentlig Del var i tyske Hænder, knn en Del af Pengebidragene til den kom fra Danmark og fra de danske Konger. — Selv om det nu forholdt sig således, må det dog aldrig glemmes, at Missionstanken stammer fra Danmark, såvelsom Begyndelsen til at virkeliggjøre den, hvad ingenlunde bør agtes ringe. Dernæst vil dog vel ingen nægte, at Kongen er Medlem af den danske Kirke, om ellers nogen er det. Mon det skulde være urigtigt at betragte navnlig de danske Enevoldskonger som deres Kirkes Repræsentanter? Og mon det ikke går an at betragte Fred. 4. således i denne vigtige Sag, samtidig med at man beklager, at Kirken, han repræsenterede,

¹⁾ A. E. Frey: Missions-Bibliothek II, Allentown, Pa. 1883, Pag. 22 flg. Dette Bind er en populariseret Gjengivelse af Dr. Germanns Arbejde, som jeg desværre ikke har kunnet overkomme.

så lidt, ja alt for lidt, tog hjærtelig Del i hvad der så alvorligt lå Kongen på Hjærte? — Han er desværre ikke den eneste Repræsentant, der har havt en sådan Skjæbne.

At Fred. 4. var således stillet, hænger sammen med, at han levede i en Brydningstid, da noget nyt vilde frem og skulde frem, men blev, som alt nyt, mødt af det bestående med den Mistænksomhedens og Miskjendelsens Modstand, som er så vel kjendt fra alle Brydningstider, hvor nogle ville frem ad nye Baner, medens de fleste mene, at de gamle Veje ere både de sikreste og de bedste. Kongen, som i hvert Fald på det nævnte ene Punkt var vågen, lante Øren til det nye, medens den store Del af den danske Gejstlighed var tilbøjelig til at indentificere det gamle, vedtagne, med selve den frelsende Sandhed.

Foruden Kongen må hans Sæskende, Prinds Carl og og Prindsesse Sophie Hedevig, nævnes som varme Venner af den trankebarske Mission, ligesom Hofmenigheden i det Hele levende interesserede sig for denne Sag. — Gå vi nu til Arbejderne i denne Mission, så er det bekjendt nok, at Danskerne her vare i afgjort Mindretal, hvilket, som Følge af danske Gejstligheds Stilling til Sagen, vel ikke kunde ventes at være anderledes, ligesom Dr. G. A. Franke i Halle helst ikke vilde have Danske til Missionærer. Ud af 56 Arbejdere, som J. F. Fenger opregner, vare kun de 8 danske, altså kun $\frac{1}{7}$. Hertil må endnu føjes, at i Missionens første Tid var der forholdsvis færrest danske. Men blandt dette Mindretal var der flere Arbejdere, som ingen Kirke behøver at skamme sig ved. Da deres Navn og Tjenestetid samt Efterretninger om deres Liv og Arbejde findes i Fengers fortjenstfulde Skrift, skal de ikke her nærmere omtales. Kun tillader jeg mig at gjøre opmærksom på Danskeren Jens Sivertsen som en ualmindelig smuk Skikkelse blandt Missionens Medhjælpere. Han, der var født i Kjøbenhavn 1690 og døde i Trankebar 1ste Juni 1741, gjorde Tjeneste ved Missionen som Skolelærer og

Kateket til sin Død. Det var at ønske, at der altid måtte findes mange Arbejdere i Kirken af hans Slags¹⁾.

III. *Følgerne af Ziegenbalgs Mission.*

Derfor ere vi blevne Kristne, at vi skulle arbejde mere for det Liv, der kommer, end for det nærværende«. Ziegenbalg²⁾.

1. Blandt Følgerne af Missionen i Trankebar må naturligvis i første Række nævnes den Førstegrøde af Hedningerne i Indien, som det lykkedes Z. og hans Medhjælpere at indsamle i Kristi Kirke, og som, trods al Forfølgelse, både fra Hedningernes, Protestanternes og Katholikernes Side, vedblev at vokse både i Antal og Styrke. Allerede 3¹/₂ År efter Missionærernes Ankomst talte Menigheden af Indfødte 160 Personer. Da Schwartz i 1750 kom til Indien, regner man, at Missionen talte 9000 indfødte Kristne³⁾. — Det var Ziegenbalgs Hensigt at gøre Menigheden i Trankebar til Modermenigheden i en tamulisk Folkekirke. Derfor lagde han stærk Vægt på Skolearbejdet, navnlig for af de indfødte at uddanne brugbare Medarbejdere. 1716, da han kom tilbage fra Danmark, åbnede han et Seminarium med 8 Dreng, som skulde uddannes til Prædikanter. 1717 dannede han et Konsistorium under Kommandantens Forsæde, som skulde udøve Kirketugt i Menigheden. I denne brugte man den danske Kirkeordning, dog med sådanne Forandringer, som Forholdene gjorde nødvendige. Døb, Nadvere og Skriftemål udførtes i Overensstemmelse med den danske Kirkes Forskrifter, skjøndt mange tyske Pietister syntes ilde derom. »Hans pietistiske Ensidighed veg bestandig mer og mer for en forstandig Værdsættelse af objektive kirkelige Normer«⁴⁾. Den 1ste Oktober 1718 kunde han indvie den nye, store

¹⁾ Se Fenger: a. Skr., Side 134 flg.

²⁾ A. W. Böhme: Account of the Success of two Danish Missions, London 1718, Pag. 55.

³⁾ Thomson: a. Skr., Pag. 182.

⁴⁾ Se Artiklen Ziegenbalg i Meusel: Kirchliches Handlexicon.

»Jerusalems Kirke«, som står indtil denne Dag, og som efter hans Mening skulde være Hovedkirken i det store Missionsdistrikt, hvori Trankebar var Midtpunktet.

2. Ziegenbalg har ved sine Skrifter og navnlig ved sin Oversættelse af det nye Testamente på Tamulsk, som han begyndte i 1708 og fik færdig i 1711, trykt 1715, lagt Grunden til den kristelige Literatur i Indien, som har svunget sig op til en Stormagt og en af de mægtigste Faktorer i den Omdannelse af Tankegangen i Indien, som stadig foregår. At Ziegenbalg kunde få Skrifter trykte, skyldes engelske Missionsvenner, som 1711 sendte Missionen et Trykkeri. Siden oversatte Z. også det gl. Testamenten nåede kun til Ruths Bog. Der siges om Z.s Bibeloversættelse, der danner Grundlaget for den tamulske Bibel, der nu bruges: »Den har samme Mangel, som så mange andre Oversættelser af Skriften: den var ikke folkelig« (»it was not idiomatic«)¹⁾.

3. Ziegenbalg var ikke blot den første Missionær i Indien, men banede Vejen for en hel Række af dygtige Mænd, der kunde bygge videre paa den Grund, han havde lagt, og han grundede i Trankebar og Omegn et Centrum, hvorfra Evangeliet fandt Vej til en vid Omkreds. Af de vigtigste Stationer skal her kun nævnes Cudalur (1732), Madras (1726), Tanjur (1767), Negapatam (1732), Palamcotta (1785). Han har i det hele banet Vej for den protestantiske Mission i Indien. Idet vi siden skulle omtale hans Forbindelse med og Forberedelse for den engelske Statskirkes Mission, skulle vi her kun minde om, at da den engelske Baptistmissionær, den mærkelige Skomager *William Carey*, 1793 kom til Indien for at grunde en Mission, måtte han ikke blot rejse fra England på det danske Skib, »Kronprindsesse Marie«, Kaptajn J. Christmas, fordi det engelsk-ostindiske Kompagni, som dengang regjerede enevældigt i Indien, ikke vilde medtage Missionærer på sine Skibe, men

¹⁾ Thomson: a Skr., Pag. 170.

da han frygtede for, at samme Kompagni heller ikke vilde tillade ham at arbejde på sit Område, lovede Kaptajn Christ-
mas at anbefale ham til den danske Guvernør i Serampur
(Frederiksnagor¹). Til at begynde med fik Carey vel Lov
til at arbejde indenfor Kompagniets Område; men da der
i 1799 ankom fire ny Missionærer fra England, og Kom-
pagniet forbød dem at lande på sine Enemærker, flyttede
Carey sin Mission til Serampur, hvor han med Glæde blev
modtaget af Guvernøren, der til sin Død trolig støttede
ham og hans Medarbejderes Virksomhed. Men denne virk-
somme Beskyttelse, der frelste den begyndte Mission, kunde
Carey i Virkeligheden takke den trankebarske Mission for;
thi den danske Guvernør i Serampur, Oberst Bie, var
en åndelig Fostersøn af den bekjendte Missionær C. Fr.
Schwartz († 1798²). Bie, der særlig havde vist sig som
Missionens Ven i 1801, da Englænderne, som Følge af
Krigen med Danmark, bemægtigede sig Serampur, idet han
da sikrede Missionen, før han overgav Byen³), døde i
Serampur den 18de Maj 1805 i sit 75de År og blev Dagen
efter begravet af Carey. De indfødte gav ham med Gråd
det Vidnesbyrd: »Aldrig få vi en sådan Herre mere«⁴). Carey
fandt ikke blot Beskyttelse for sin Mission hos Oberst Bie
og dennes Efterfølgere — hans anden Hustru var en dansk
Kvinde, Frøken Charlotte Emilie Rumohr, som han ægtede
1808 (hun døde 30te Maj 1821) — men selve den danske
Regjering støttede ham. Herom siger han selv i et Brev,
dateret Serampore d. 4de Juni 1821: »For kort Tid siden
sendte Kongen af Danmark Br. Marchman, Ward og mig
hver et Brev, underskrevet af ham selv, hvori han giver
vort Arbejde sit fulde Bifald, ledsaget af en Guldmedalie
til hver af os, og fjorten Dage derefter kom der Ordre,

¹) Se E. Cary: Memoir og Wm. Carey, Hartford 1844. Pag. 95.

²) Anf. Skr., Pag. 272.

³) Se T. Smith: History and Origin of Missionary Societies, London 1824, 1 Bind, Pag. 378.

⁴) Ibid. Pag. 411.

at der skulde overdrages os, til Brug for en Skole, et stort Hus og Plads, som tilhørte Hs. Majestæt, og som tidligere beboedes af et Medlem af Rådet, der i Stedet for skulde have et Tillæg til sin Løn¹⁾. Det er dog formodentlig som Videnskabsmand, ikke som Baptistmissionær, at Frederik d. 6te sendte Guldmedalier til »Pionererne i Serampur«, af hvilke forøvrigt Carey ved sin 2den Hustru var besvogret med Geheimekonferensråd Fr. C. Warnstedt († 1811)²⁾.

4. Ziegenbalgs Arbejde i Indien beredte ikke blot Vej for Missionen der, men vakte også Missionsinteressen både i Europa og Amerika, ikke mindst i England, hvor særlig »Society for Promoting Christian Knowledge« (stiftet 1698) tog sig af Missionen i Trankebar, for siden at arve ikke få, både af dens Missionsstationer og Missionærer. Den Mand, som dette Selskabs Interesse for nævnte Mission særlig skyldes, er Hallenseren, Pastor Anton Wilhelm Böhme, Hofpræst hos Prinds Jørgen, og selv Medlem af S. P. C. K., der for nævnte Selskab oversatte Beretningerne om den trankebarske Mission fra Tysk på Engelsk. Disse Beretninger, som udkom i mindst 3 Oplag i London, skaffede Missionen mange Venner blandt høje og lave i England, der støttede den rigeligt med Gaver. Hertil kom, at London var en Mellemstation mellem Danmark og Indien, så navnlig de fra Indien hjemgående Missionærer standsede i London, således f. Eks. Plütschau, som, da han forlod Indien 1711, fik en varm Modtagelse af S. P. C. K.³⁾. Ikke mindre var dette Tilfældet med Ziegenbalg, da han 1715 var på Besøg i Europa og en Tid opholdt sig i London⁴⁾. Da var Præsidenten for S. P. C. K., Ærkebiskop Tenison, netop død (Decbr. 1715). Denne, der havde været en varm Ven af Missionen, efterfulgtes af *William Wake* (1716—37) som

¹⁾ Memoir of Carey, Pag. 408.

²⁾ Ibid. Pag. 378.

³⁾ Se Böhme anf. Skr. III, 206 flg.

⁴⁾ Ibid. Pag. 216 flg.

til at begynde med også var en Ven af Missionen¹⁾. Senere blev han og England i det Hele mere kølige mod Missionen: den var for luthersk! Den vilde, sagde Ærkebissen af Canterbury (jeg antager Wm. Wake) »kun udbrede den grove og sekteriske Lutherdom blandt Hedningerne«²⁾. Desto mere støttede man så S. P. C. K., der i Indien har høstet meget, som den trankebarske Mission har sået, og sået der, hvor hin har pløjet, noget, som det dog ikke her er Stedet at påvise.

5. Også til det fjerne Amerika strakte Interessen for Ziegenbalgs Mission sig, naturligvis en Frugt af A. W. Böhmes omtalte Oversættelse af Beretningerne om denne Mission. Ziegenbalg korresponderede på Latin med den bekjendte Puritanerpræst i Boston, Cotton Mather. Denne indsamlede blandt unge Mænd i Boston en Pengesum, som han sendte Z. til Hjælp til hans Skoler for fattige Børn. I en Prædiken, som M. udgav 1721, betitlet: »The Joyful Sound Reaching to Both Indies« siger han: »Medens vi således bede til vor Frelser, ville vi erindre vore kjære Brødre i den danske Mission på den fjærne Malabarkyst, om hvis elskelige Foretagender Efterretningerne have været som kolde Vande for vore tørstige Sjæle.« Denne Prædiken blev holdt for Selskabet for Evangeliets Udbredelse blandt Amerikas Indianere³⁾.

6. Vi have nu hørt noget om Kjærlighedens Interesse for denne Mission. Men også Hadet har sin Interesse. Det kunde jo ikke være andet, end at Ortodoksismens Had til Pietismen også måtte gå ud over den Mission, hvis Arbejdere næsten alle vare uddannede på Pietismens Universitet. Den fik det at føle i rigeligt Mål.

Vi forbigå dette mørke Kapitel. Men hadede Ortodoksismen Missionen, fordi den var pietistisk, så hadede

¹⁾ Se hans smukke Brev hos Fenger, Side 118 flg.

²⁾ Se Frey, anf. Skr., Side 73.

³⁾ Se Thomson, anf. Skr. Pag. 173 og 304.

Pavekirken den, fordi den var protestantisk, ligesom den engelske Højkirke blev kold imod den, fordi den var for luthersk. — Papisternes Had mod Missionen i Trankebar kom frem både i Handling og på Prent. Det er bekjendt, at Papisterne og Kommandanten Hassius i Trankebar gjorde fælles Sag mod Missionen¹⁾. Paven udsendte Præster med den udtrykkelige Ordre »at udrydde Protestanterne i Trankebar«²⁾. Og de gjorde deres Bedste. Da f. Eks. Kateketen Rajanaikens Forældre med flere af hans Slægt gik over fra den romerske til den evang. Kirke, blev hans Fader myrdet, og han selv var i lang Tid udsat for Snigmordere³⁾. Også på Prent viste deres Had til Missionen sig⁴⁾. Men at det blinde Had til denne Mission er bevaret indtil denne Dag hos Papisterne, synes at fremgå af Ord som disse, af den katholske Missionshistoriker Marshall, om Ziegenbalg: »Om Z. behøves der kun at siges lidt, for det synes ikke, at hans Liv afgiver noget Materiale for Historien«⁵⁾.

IV. Ziegenbalgs Indflydelse på John Wesley og Grev Zinzendorf.

Wesley og Zinzendorf, hvor meget af det 18de Århundredes Kirkehistorie samler sig ikke om disse Mænd, både i det protestantiske Europa og Amerika! Og hvor stor en Indflydelse have disse Mænd ikke i Kirken indtil denne Dag, både på Venner og Modstandere! Det er noksom bekjendt, at Herrnhuthismen har havt stor Indflydelse på Methodismen med Hensyn til Samfundets Ordning osv. Her skulde vises, at Ziegenbalgs Virksomhed blandt Hedningerne i Indien har haft stor Indflydelse på begge de

¹⁾ Se Frey: anf. Skr. S. 42.

²⁾ Thomson, Side 218.

³⁾ Fenger S. 185 flg. og 287 flg.

⁴⁾ Fenger S. 213. Note 1.

⁵⁾ Thomson, S. 172.

nævnte Mænd i deres tidligste År, — ingen af dem var jo ret gammel, da Z. døde 1719.

Angående Z.s Indflydelse på John Wesley skal jeg ikke gentage mig selv, men kun henvise til, hvad herom er meddelt i Kirkehist. Saml., 5. R. II, 759.

Den såkaldte Brødrekirkes Arbejde i Hedningeverdenen vil altid stå som et lysende Eksempel i den kristne Kirke. Selv de, som ellers have meget at indvende både mod Herrnhuternes Lære og Praksis, kunne dog ikke undgå at rose deres Iver for at bringe Hedningerne Evangeliet. Sædvanlig henviser man til den store Vækkelse i Herrnhut 1727—28 som Begyndelsen til Brøderkirkens Interesse for Hedningerne, der senere ved Grev Zinzendorfs Besøg i Danmark 1731 førte til deres første Udsendelse af Missionærer til Hedningerne, nemlig til Neger-slaverne i Dansk-Vestindien¹⁾. Denne Sag har dog en Forhistorie, som er vel værd at lægge Mærke til. Som bekendt opholdt Grev Z. sig i Halle, det egentlige Arnstedt i Tyskland for den trankebarske Mission, fra sit 10de til sit 16de År (1710—16). I Z.s Levnet fortælles, hvorledes han og hans Barndomsven Fr. von Wattenille 1715 indgik en Pagt med hinanden om Hedningernes Omvendelse, særlig sådannes som ingen andre brød sig om²⁾. Nu er det en kjendt Sag, at Drengene gjerne pleje at lege det, som de se de ældre optagne af. Nu var Ziegenbalg i 1715 netop hjemme på Besøg fra Indien og opholdt sig mest i Halle, hvor han indgik Ægteskab med Maria Dorothea Salzmann, og forbedrede sin tamulske Grammatik til Trykken³⁾. Det er en rimelig Slutning, at netop Z.s Nærværelse i Halle har påvirket de livlige Drengene, så de sluttede nævnte Pagt. Spangenberg (a. Skr. S. 51) bemærker: »Om Hr. Provst Ziegenbalg med sine døbte Malebarer, som han bragte med

¹⁾ Se f. Eks.: H. Lawaetz: Br. Menighedens Mission i Dansk-Vestindien, S. 20.

²⁾ Spangenberg: Zinzendorfs Levnet I, 50.

³⁾ Fenger: S. 105. Frey: S. 92.

sig fra Trankebar, har været Anledningen til deres Beslutninger, kan jeg ikke sige for vist; men desto vissere er jeg på, at ikke Kjød og Blod, men vor Herres Jesu Kristi Nåde har givet dem disse Tanker i Hjertet.« Det, som Sp. ikke kan sige for vist, er der imidlertid ikke blot psykologisk Sandsynlighed for, men Vidnesbyrd fra selve Brødrekirken stadfæste, at det forholder sig således. I Skriftet: »Die Gedenkentage der erneuerten Brüderkirche«, Gnadau, 1821, S. 155, hedder det: »Grev Zinzendorf havde allerede i Året 1715, da han opholdt sig på Pædagogiet i Halle, sluttet en Pagt med sin Ungdomsven Friederich von Wattewille om at begynde en Mission særlig blandt sådanne Hedninger, som ellers ingen vilde antage sig. I Professor Franckes Hus havde han Anledning til at høre Efterretninger om den Mission, som Kong Fred. 4. havde oprettet i Trankebar i Ostindien blandt Malabarerne, og lære at kjende Missionærer, som Prof. Francke havde uddannet og som over Kjøbenhavn udsendtes til Indien, eller som kom derfra i Besøg. Derved blev den Følelse levende i hans Hjerter, at befordre Guds Rige også ved hedenske Nationers Omvendelse, når Dørene dertil vilde åbne sig. I den følgende Tid tabte han aldrig denne Sag helt af Syne. Han søgte bl. a. på sine Rejser, medens han efter fuldendte Universitetsstudier opholdt sig i Holland, at indsamle Efterretninger om hedenske Lande.« Men de Missionærer, som kom fra Indien på Besøg i Halle, mens Z. opholdt sig der, vare Plütschau og Ziegenbalg, om for Resten den første har været i Halle efter sin Hjemkomst fra Indien i 1711, hvilket jeg ikke har set Efterretninger om.

*

*

*

Jeg antager ikke, at man vil finde det ude af Orden, at jeg som Afslutning afskriver nogle Ord af A. C. Thomson, hvis fortjenstfulde lille Bog: »Protestant Missions, Their Rise and Early Progress« jeg ofte har refereret til i det foregående. August Charles Thomson er født 30te April

1812 i Goshen i Staten Connecticut. Uddannet til Præst i den congregationale Kirke, var han fra 1842 i mange År Præst i Eliots-Kirken i Roxbury, Massachusetts, samt ivrig Missionsven og Forfatter. Anførte Bog udkom 1894, er siden antaget som Lærebog af »The Student Volunteer Novement for Foreign Missions«, N. York 1903. Af Bogens 310 Sider handler Side 148—260 — altså mer end $\frac{1}{3}$ af Bogen — om Missionen i Trankebar og Hans Egede. — I sin Indledning til »Danish Missions« siger han: Danmark, skjøndt så lille i Landområde, er fremragende i fire Ting. Dets Befolkning siges at være bedre forsynet med Bibler end noget andet Lands; dets Regjering var den første i Europa til at sørge for hele Folkets Oplysning. og anvender den Dag idag mere per capita til dette Formål end nogen anden Nation i den gamle Verden; den var den første til at forbyde Slavehandelen, og den første på Europas Fastland i det 18de Århundrede til at sende Missionærer til Hedningerne. Af Familieinteresse er det ret, at vor Opmærksomhed henledes på dette lille Kongerige; thi lige så vist som England er vort Moderland, ligeså vist er Danmark Moderland for det engelske Folk. Derfra kom Sproget, Navnet, det erobrende Folk — Anglerne — med hvilket, i det 5te Århundrede, det engelske Folks Historie begynder . . . I dette oprindelige Hjemland, hint England ældre end Gammel-England, er den gamle historiske Kilde til det Blod, der nu pulserer gennem vore Årer» . . .

Mig personlig har det gjort godt at høre dette Vidnesbyrd fra en af vore yngre Slægtninge, og jeg lader det derfor gå videre til hans Stammefrænder, som læse dette Tidsskrift.